Наше Слово

УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖНЕВИК
TYGODNIK UKRAIŃSKI
UKRAINIAN WEEKLY

Рік LXIX № 11 (3474) Варшава, 17 березня 2024 року, Ціна / Cena 5 zł (vat = 8%) INDEKS 366609 ISSN 0027-8254 Інтернет-версія газети nasze-slowo.pl

80-річчя злочину в Сагрині. с. 2

Сагринь – символ минулого
та сучасне прочитання трагедії. с. 6

Професор Ігор Галагіда про Сагринь. с. 8

ISSN 027-8254
11
9 770027 825245

Фото з Павла Лози

Павло ЛОЗА
Фото автора статті

80-річчя злочину в Сагрині

Православну панахиду відслужили 10 березня на могилі жертв, які загинули 80 років тому в Сагрині та сусідніх селах. У відзначеннях взяли участь представники організацій із Польщі та України.

10 березня 1944 року солдати Армії Крайової разом із членами селянських батальйонів напали на своїх співгромадян і протягом двох днів позбавили життя понад 1200 українців. Урочисту панахиду за душі загиблих очолив архієпископ Люблінський і Холмський Авель у співслужінні з духовенством Люблінсько-Холмської православної єпархії. Під час богослужіння до учасників звернувся отець митрат Петро Баб'як. Проповідник вказав на важливість молитви за померлих та її духовний вимір у стосунку до вічності.

Після панахиди зі словом виступив архієпископ Авель *(на фото)*. Він подякував присутнім за спільну молитву в Сагрині та нагадав, що ексгумацію на цьому місці досі не проведено.

– Кістки сагринян розкидані по всій території довкола цвинтаря. До сьогодні жодної ексгумації на цьому місці ніхто не проводив. А десятки років тому, коли сьогоднішні жителі Сагрині орали поле, вони витягали із землі людські черепи та кістки й приносили їх на це місце, на цвинтар, – зазначив архієпископ Авель, який наголосив, що трагедія торкнулася не лише Сагрині. Це теж села Модринь, Конюхи, Пасіка та багато інших. Назви місцевостей написано на Сагринському пам'ятнику. Як й імена понад 600 загиблих жителів цього села.

– Вони віддали своє життя насамперед за те, що були православними, за плекання своєї національності та етнічного походження, – сказав архієпископ Люблінсько-Холмської православної єпархії й закликав до молитви та пам'яті про жертв.

Більше виголошених промов не було. Можливо, тому, що офіційних запрошень на церемонію не надсилали. Принаймні представники українських організацій із Польщі їх не отримали. В інтернеті чи пресі також важко знайти згадку про те, що відзначення були заплановані. Попри те, що це 80-річчя трагедії, тобто круглі роковини, не було теж жодного представника місцевої влади, не кажучи вже про воєводську.

– Формально церемонію організувала Православна церква в Польщі. Я не отримав жодних офіційних запрошень чи повідомлень. Люди приїхали, бо з різних приватних джерел почули про відзначення, – розповідає голова Об'єднання українців у Польщі Мирослав Скірка. – Шкода, бо навіть не було згадано, що убитими були українці, що зараз маємо війну в Україні.

Саме представники українських організацій на сам кінець заспівали державний гімн України та пісню «Ой, у лузі червона калина».

– Хто, як не ми, буде молитися за душі тих, хто відійшов. Сюди колись приїжджало багато осіб із нашого Товариства, близькі яких загинули в 1944 році. Але деякі

eprasa.pl 9832f0fc58

холмщаки, народжені у 30-х роках минулого століття, уже з огляду на вік і стан здоров'я не мають змоги приїхати, – говорить Ірина Гринь, голова Товариства «Холмщина». Вона показала на пам'ятнику прізвища рідних тих осіб, які родом із Холмщини, а сьогодні живуть в Україні.

– Вони ховалися в Сагрині. Усі загинули, – розказує українка, батько якої родом із села Ульгівок.

Десять років тому на відзначення 70-х роковин злочину в Сагрині з України приїхало два автобуси колишніх жителів Холмщини і їхніх нащадків. Цього року – 17 осіб.

Такий стан речей спричинений, зокрема, війною, коли не всі чоловіки можуть перетнути кордон. Війна теж певною мірою впливає на діяльність Товариства.

– Наше приміщення – у будівлі на четвертому поверсі. Коли лунає тривога, людям похилого віку важко збігти по сходах у підвал. Щойно збираємося з храму – зустрічаю ще одну жінку, яка врятувалася з усією родиною. У паспорті вказано місце народження – Сагринь. Це було для мене відкриттям, – каже голова Товариства. Інформацію про жінку вона передала історику Маріушу Саві, автору книги про сагринську трагедію. Це видання зараз готують до друку.

– На сьогодні триває коректорська робота. Потім треба зверстати – і друкувати. Якщо не встигнемо цього зробити до червня, то обов'язково хочемо презентувати книгу восени, – каже доктор Маріуш Сава, який теж був присутній на відзначеннях.

***

Серед гостей, які взяли участь у молитві, поклали вінки та запалили лампадки біля пам'ятника в Сагрині, були Українське товариство у Любліні на чолі з головою доктором Григорієм Купріяновичем, Об'єднання українців у Польщі на чолі з головою Мирославом Скіркою та заступником голови Андрієм Комаром, Об'єднання лемків (вінок поклав Олександр Маслей), Спілка українців – «Пам'ять і спадщина» на чолі з головою Олександром Стецем, Товариство «Холмщина» на чолі з головою Іриною Гринь, делегація Львівської обласної ради, зокрема голова комісії з питань культури та інформаційної політики Львівської обласної ради Святослав Шеремета, польські публіцистки та активістки з Варшави Іза Хруслінська та Боґуміла Бердиховська, польський історик доктор Маріуш Зайончковський та інші. ●

eprasa.pl 9832f0fc58

Посол України звернувся до польських фермерів

Василь Зварич, посол України у Польщі, звернувся на фейсбук-сторінці до польських фермерів із проханням припинити безпідставне та шкідливе для наших дружніх країн блокування кордону з Україною.

«Правда в тому, що не Україна чи її агропродовольча продукція є джерелом ваших проблем. Україна не впливає на світові ціни на продовольство. Ціни визначаються на світових біржах, де активно грає росія. Саме росія проводить демпінгову політику та використовує продовольчий ринок як гібридну зброю з метою агресії проти України», – наголошує посол.

Як зазначає дипломат, це росія послідовно намагається дестабілізувати світовий та європейський ринки, послабити економіку як України, так і європейських країн, а також створити антиукраїнські настрої, щоб підірвати солідарність Європи з Україною.

«Не дозволяйте далі вводити себе в оману та піддаватися пропаганді, спрямованій на те, щоб засіяти у вашій громаді зерна ненависті до всього українського. Не дозволяйте далі використовувати себе для послаблення України, яка бореться з нашим спільним ворогом», – закликає Василь Зварич.

У зверненні наголошено: через блокаду кордону, яка триває, українська економіка вже втратила приблизно 2 млрд злотих.

«В умовах російської агресії це серйозний удар по обороні моєї країни, а отже, також удар по безпеці Польщі», – продовжує посол та додає, що через блокаду кордону втрачає й польська економіка.

«Блокування кордону серйозно заважає торгівлі Польщі з Україною, яка у 2023 році становила приблизно 13 млрд євро, що більш ніж удвічі перевищує обсяг українського експорту до Польщі. Проблеми польської економіки, пов'язані з обмеженням польського експорту в Україну, також негативно вплинуть на повсякденне життя поляків», – ідеться у зверненні.

За словами дипломата, блокада України в умовах російської агресії вигідна тільки росії, яка наразі збагачується коштом збільшення експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції на європейський ринок.

«Вірю у вашу мудрість, розуміння та добру волю якнайшвидше припинити блокаду кордону з Україною», – завершує звернення Василь Зварич, опубліковане польською та українською мовами.

Фото з фейсбук-сторінки Посольства України

«Невидані дипломи» у Любліні

До 19 березня у Любліні в Університеті Марії Кюрі-Склодовської (на факультеті політології та журналістики) можна подивитися виставку «Невидані дипломи». Вона розповідає історії студентів з України, які загинули на полі бою або внаслідок російських обстрілів українських міст. Виставка торік відвідала понад 45 університетів у 20 країнах світу, зокрема Канаді, Австралії, США, Японії, ОАЕ, країнах Європи. Організатори створили її, щоб нагадати світові про війну, що триває, та ціну, яку щодня платять українці у своїй боротьбі за свободу. «Невидані дипломи» вшановують пам'ять українських студентів, які вже ніколи не закінчать навчання, бо їхні життя забрало російське вторгнення.

Вроцлавська виставка «Злочини росії»

У Центрі історії «Заєздня» у Вроцлаві (Centrum Historii Zajezdnia) у лютому відбулося відкриття серії виставок «Злочини росії», присвячених річниці повномасштабного вторгнення російських військ в Україну. Серія охоплює три частини: «Образи війни», «Трибунал над росією» та «Голодомор». Виставка «Трибунал над росією» складається з 30 плакатів, які демонструють необхідність створення міжнародного трибуналу для розгляду злочинів, вчинених рф на території України. Співорганізатором події став фонд «Музей перемоги над деспотизмом» на замовлення ОУП. Під час презентації голова правління фонду Михайло Стрельніков звернувся до присутніх із пропозицією підписати відкритий лист-запрошення для путіна відвідати цю виставку. Його підписали відомі діячі науки та культури Польщі. Серед них – доктор наук, викладач та продюсер, автор історичних фільмів, директор Центру історії «Заєздня» Анджей Джері, постановниця та художниця-декораторка фільмів Марія Дуффек-Бартошевська, голова вроцлавського гуртка Об'єднання українців у Польщі Ігор Саламон та інші.

Фото з фейсбук-сторінки Центру історії «Заєздня»

Більше новин читайте на сайті: nasze-slowo.pl.
Опрацював на основі повідомлень Павло ЛОЗА

eprasa.pl 9832f0fc58

Павло ЛОЗА
Фото автора статті

Млини – Павлокома – Явірник

Традиційно, як і щороку, на початку березня в селі Млини на Підкарпатті вшановували автора музики українського гімну отця Михайла Вербицького. Відвідали теж Явірник, де священник був охрещений. Тим часом у Павлокомі українці та поляки вшанували пам'ять загиблих у 1944 році українців.

Заходи розпочалися з поминальної молитви в церкві Покрови Пречистої Богородиці, де отець Михайло Вербицький протягом чотирнадцяти років був парохом. За традицією кілька разів на рік у святині та в місці спочинку видатного діяча правлять панахиду. 2 березня в Млинах зібралися представники українських організацій із Польщі. Також були дирекція, учителі та учні школи ім. Маркіяна Шашкевича.

Після покладення квітів до каплиці-пантеону на могилі отця Михайла Вербицького учасники події вирушили до села Павлокома.

Там 1–3 березня 1945 року члени нерозформованих підрозділів Армії Крайової вбили 366 мирних жителів. Їхні імена записано на пам'ятнику, який був відкритий у травні 2006 року за участі президентів Польщі та України – Леха Качинського та Віктора Ющенка.

– Ми на могилі жертв польсько-українського непорозуміння й ненависті. Маємо виправити те, що невиправдано було зроблено тоді, і зробити це краще сьогодні, – говорив після панахиди у Павлокомі Ігор Горків, голова Перемиського відділу ОУП. Діяч Об'єднання також прокоментував поточну ситуацію на польсько-українському кордоні. Як він зазначив, хоча ситуація через протести фермерів залишається напруженою, жертви Павлокоми та інших місць масових поховань українців мають бути для кожного символом, що необхідний діалог.

– Ці жертви спонукають нас до стриманості, порозуміння й діалогу. Найкращим способом вшанування пам'яті загиблих буде побудова польсько-українського партнерства та внесок у наше майбутнє, тобто підтримка Збройних сил України, – зазначив Ігор Горків.

Явірник-Руський

Павлокома

Саме внаслідок фермерських протестів на польському кордоні та, імовірно, тривалий час очікування під час його перетину цього разу до Млинів та Павлокоми не приїхали товариства з України. Також не прибули колишні жителі села та їхні нащадки, котрі живуть в Україні та щороку відвідують захід.

Тим часом серед теперішніх мешканців села, які взяли участь у панахиді, була Данута Радонь – дружина Діонізія Радоня, який з 1946 року піклувався про могили вбитих жителів Павлокоми. Часом через це в нього були «неприємності».

Вінки до могили спільно поклали Олег Куць, генеральний консул України в Любліні, Малґожата Майка-Онишкевич, уповноважена підкарпатського воєводи у справах національних та етнічних меншин, представники почесного консула України у Перемишлі Олександра Бачика, під опікою якого вже багато років перебуває цвинтар у Павлокомі та каплиця-пантеон у Млинах. Також пам'ять жертв вшанувала делегація «шашкевичівки», представники неурядових організацій, зокрема ОУП, Спілка українців – «Пам'ять і спадщина» на чолі з головою Олександром Стецем, фонд «Магія Карпат» тощо.

Після відзначень у Павлокомі присутні вирушили до церкви у Явірнику-Руському, де було охрещено отця Михайла Вербицького. У святині міститься розпис, авторами якого є петлюрівці, котрі після інтернування жили на Перемищині.

Цього разу учасники події молилися не в середині храму, як у минулі роки, а надворі біля дзвіниці, бо церква була зачинена.

Нагадаємо: у 2015 році відбулося освячення інформаційної таблички, на якій трьома мовами – українською, польською та англійською – розповідається про те, що в цьому селі народився отець Михайло Вербицький. Проте тоді встановити її на дзвіниці біля святині не вдалося. Ситуація не змінилася. Дзвіниця потребує реставрації. Зрештою, церква також.

***

Додамо, що в день відзначень у Павлокомі український історик із Перемишля Богдан Гук опублікував на своєму сайті apokryfruski.org фотографії огляду могили жертв Павлокоми. 9 жовтня 1952 року його провів військовий прокурор і слідчий Воєводського управління громадської безпеки в Ряшеві. Фото ніколи не публікували раніше. Богдан Гук також цитує на сайті фрагменти протоколу цього огляду.

eprasa.pl 9832f0fc58

АНАЛІТИКА

Петро ТИМА

Сагринь – символ минулого та сучасне прочитання трагедії

Село Сагринь і дата 10 березня 1944 року стали символом трагедії українців Холмщини. Трагедії, яка в силу багатьох обставин не може перейти в статус минулого. Винищення українських мешканців Сагрині та людей, які тут ховалися від смерті, було піком пацифікації понад 50 українських сіл за участі загонів Армії Крайової та селянських батальйонів (АК і СБ – Batalionów Chłopskich, BCh) протягом березня-червня. У самому Сагрині загинуло 606 осіб. Загалом під час винищувальної операції, проведеної польським підпіллям, лише в березні-квітні вбито близько 3 тисяч українців.

Цей воєнний злочин не має строку давності, проте польська держава ігнорує неспростовні факти. Злочин не називають злочином на найвищому державному рівні, прокуратура Інституту національної пам'яті (ІНП) не проводить належного розслідування, хоч масове вбивство в Сагрині – це найбільше злодіяння проти українського цивільного населення на території сьогоднішньої Польщі.

Джерела й дослідження

Історики зробили свою справу. Про масове насильство в Сагрині ще в 90-х роках минулого століття писали відомі польські науковці – професори Ришард Тожецький та Анджей Сова. Однак вони не називали точної кількості жертв, бо не проводили детальних досліджень. Цю прогалину у 2021 році заповнили професор Ігор Галагіда й доктор Мирослав Іваник, які опублікували книгу з поіменним списком українських жертв Сагрині та всієї Холмщини, загиблих від рук польських підпільних формувань (АК і СБ), невстановлених угрупувань, поліції та банд грабіжників. Книжку про трагедію Сагрині написав також доктор Маріуш Сава.

Щоб пізнати правду, існує велика джерельна база, зокрема списки імен загиблих, які за гарячими слідами злочинів зібрали Українські допомогові комітети. Крім цього, уцілілі мешканці Сагрині та десятків інших сіл залишили свої спогади, чимало інформації зберегли парафії та консисторія Холмсько-Підляської єпархії Православної церкви, котрою керував архієпископ Іван Огієнко. Дані про злочини й жертв публікували також у тодішній пресі.

Отже, немає нестачі інформації та знань для того, щоб описати перебіг подій і зробити правильні висновки. Однак переважна більшість праць сучасних польських істориків ігнорує – або ж свідомо замовчує – правду. Інший бік цього процесу – цілковите замовчування польською історіографією книжки Ігоря Галагіди та Мирослава Іваника, так само як праці доктора Маріуша Зайончковського про винищення в 1945 році Національними збройними силами (NSZ) села Верховини (близько 200 жертв).

Приховуючи правду про злочини польського підпілля та українські жертви, використовують маніпулятивні технології. Щоб уникати слова «злочин» і не вживати для цього загальноприйняті в міжнародному колі дефініції, вигадують «дикі» визначення. Відома діячка так званих кресових середовищ Ева Сємашко використала термін «prewencyjna akcja odwetowa» («превентивна відплатна акція») для виправдання масових вбивств українців Холмщини. Інший термін – «akcje odstraszająco-odwetowe» («залякувально-відплатні акції»).

Винахідливості польських авторів позаздрили б сталінські пропагандисти.

Боротьба за істину

Трагедія Сагрині стала символом боротьби за правду тих польських громадян, яких можна назвати сторожами пам'яті про трагічне минуле українців Польщі. Це, зокрема, покійний доктор Микола Сивіцький і доктор Григорій Купріянович. Вони доклали великих зусиль для розкриття фактів і вшанування пам'яті невинно вбитих мешканців Холмщини. За свою діяльність обидва зазнавали багаторічного цькування і нещадних нападів з боку польських кресових середовищ та націоналістичних кіл.

До цієї кампанії приєдналися державні органи, особливо прокуратура. Доктора Сивіцького (ветерана II Світової війни у лавах Війська Польського) прокуратура звинуватила у паплюженні честі польської нації. Справу скерували до суду, і лише смерть обвинуваченого завадила винесенню судового рішення з покаранням.

У липні 2018 року доктор Григорій Купріянович виступив із промовою над могилами мешканців Сагрині на місцевому цвинтарі. Зробив це в присутності президента України Петра Порошенка, не сказавши нічого, що не відповідало б правді. Він говорив у дусі примирення між українським і польським народами. Однак тодішній люблінський воєвода Пшемислав Чарнек (міністр освіти у 2020–2023 роках) провів скажену кампанію з цькування доктора Купріяновича, звинувативши його у «викривленні історичної правди», «прославленні злочинів» УПА та «оскверненні честі» польської нації. Услід за воєводою з такими ж звинуваченнями проти українського історика виступили й кресові середовища.

Необхідно підкреслити, що на захист Григорія Купріяновича стали польські та українські інтелектуали в численних зверненнях. Про справу написано чимало матеріалів у медіа, зокрема українських. Ні інтелектуали, ні журналісти не могли зрозуміти, з яких причин проти історика піднялася хвиля осудження, залякування й просто ненависті.

Відсутність дій політиків

Після зустрічей та символічних жестів біля пам'ятників жертвам трагедій, як-от: за участю президентів Александра Кваснєвського і Леоніда Кучми у Павлівці/Порицьку, Леха Качинського і Віктора Ющенка в Павлокомі й Гуті-Пєняцькій – відкриття монумента на могилі українських жертв Сагрині стало одним із серйозних каменів спотикання, з яким не змогли впоратися троє президентів Польщі.

eprasa.pl 9832f0fc58

Це було доволі широке явище, до якого, серед інших, долучилися найвищі особи й інституції польської держави разом із президентами Лехом Качинським, Броніславом Коморовським та Анджеєм Дудою включно. Варто теж зазначити, що у зволіканні з відкриттям пам'ятника жертвам Сагрині за участю президентів Польщі та України безпосередню негативну роль відіграв Анджей Пшевозьнік – генеральний секретар Ради охорони пам'яті боротьби та мучеництва. Попри встановлення пам'ятника ще у 2008 році його офіційному відкриттю завадило те, що злочини березня 1944-го були справою рук вояків АК і СБ, яких у польському суспільстві сприймають як солдатів із незаплямованою репутацією. Значна частина польського суспільства не була готова визнати жорстоку правду й залишається такою. Через це протягом багатьох років існували політичні розрахунки, побоювання, що визнання на найвищому рівні того, що вбивства мирних мешканців холмських сіл вчинили польські герої, могло не лише покласти край схемі «поляки – жертви українців» (переважно на Волині 1943 року), але й прямо нашкодити польським політикам під час виборчих перегонів.

Тому в сучасному контексті Сагринь став символом – промовистим доказом – браку готовності польських еліт до, нехай навіть символічного, визнання вини перед українськими співгромадянами. Проявів цього доволі багато, й насамперед – це фіаско так званої президентської моделі україно-польського примирення.

Символом несприйняття сагринських подій стали також перипетії навколо слідства в цій справі, розпочатого 1995 року. Високооплачувані прокурори ІНП роками вдало симулювали його ведення. Поки слідство тривало, жило ще доволі багато свідків тогочасних подій, зокрема вояків АК і СБ, учасників пацифікацій українських сіл Холмщини в березні 1944. Одним із доказів небажання адекватно вести процес стало закриття справи, а також комюніке Інституту від 2018 року, де розмито питання правової оцінки подій та відповідальних за злочин. Багато про що свідчить і сучасний символ, котрий заперечує не лише трагедію, але й принцип «визнати правду», чого польська сторона не раз вимагала від українців. Ідеться про існування в Грубешові вулиці Станіслава Басая «Рися» (Stanisława Basaja «Rysia»), а у Томашові-Люблінському – Зенона Яхимека «Віктора» (Zenona Jachymka «Wiktora»), командирів, відповідальних за смерть лише протягом кількох днів понад 2 тисяч цивільних українців. Попри незаперечні факти значна частина польського суспільства, від кресових організацій та їхніх політичних патронів до політиків, істориків і журналістів, досі намагається різними способами заперечувати або замовчувати мову фактів. Застосовують низку технологій: замовчування результатів досліджень й праць істориків – зокрема Маріуша Зайончковського та професора Ігоря Галагіди, цькування з боку кресових активістів, журналістів, врешті політиків, свідченням чого стала активність Пшемислава Чарнека. Багатьом полякам не вигідна пам'ять і правда про трагедію березня 1944 року. Вона виносить на денне світло ще одну проблему, з якою не готове стикнутися польське суспільство, – необхідність оцінки так званої акції «зміцнення польськості на сході» 1938 року. Полонізація та «ревіндикація» (руйнування православних церков і примусове навернення до греко-католицької віри – прим. ред.) на Холмщині тривала протягом усього періоду II Речі Посполитої. У 2008 році під патронатом президента Леха Качинського відбулися відзначення 70-ї річниці операції з руйнування православних церков, а учасники заходу отримали лист від прем'єр-міністра тодішнього уряду Польщі. Попри це не лише в історичній політиці останніх 8 років не було місця для спокутування провини. У цій темі історичні й політичні спадкоємці II РП надають перевагу мовчанню. Як знаємо, в акцію «зміцнення польськості на Холмщині» 1938 року були залучені польське військо, державна адміністрація, поліція, громадські організації й навіть пожежники. Завдання були розписані до 1941 року. Розрахунок за чорні карти історії Польщі, незважаючи на гучні заяви, не може ввійти до сучасних політичних салонів. Тим часом, на підставі джерела, яким стала брошура з воєнною доктриною ОУН, розроблена Михайлом Колодзінським, у Польщі будується наратив про загальність створених у міжвоєнний період планів щодо знищення всього польського. Саме їх було покладено в основу пояснень геноциду поляків на Волині й у Галичині. Без жодних заперечень уже в період II РП вони мали стати ідейним каноном членів ОУН. У часи, коли у серйозній науковій установі – Інституті політичних досліджень ПАН – з'являється монументальна праця на тему українських імперіалістичних доктрин, коментарі у пресі даватимуть провідні польські історики, як професор Ґжеґож Мотика. Після 1989 року таким, рекомендованим престижною науковою установою, могло б бути видання про події 1938 року, яке заторкало б, для прикладу, вплив настроїв того періоду, зокрема ревіндикаційно-полонізаційної акції, на діяння 1942–1947 років. Немає також статей, фахових напрацювань на тему зв'язків і паралелей між політикою польської влади щодо українців у 1938–39 роках на Холмщині та, скажімо, ліквідацією українських активістів, розпочатою на цих землях польським підпіллям у 1942 році, чи поголовним винищенням цілих сіл у 1944 році. В одному випадку (Волині) знаходять зв'язки й причино-наслідкові схеми подій, в іншому цього не шукають. У темі Сагрині, попри відсутність серйозної публічної дискусії про трагедію Холмщини, у позитивному сенсі цього слова честь польської нації відстоювали представники громадянського суспільства і деякі історики та журналісти. Серед них – Адам Міхнік, Генрик Вуєц, які побували на могилі жертв АК і СБ у 2013 році. До них належать і ті, хто разом з українцями Польщі та делегаціями представників Холмщини, котрі приїхали з України, брали участь у вшануванні жертв 1944 року. Як позитив слід згадати також поляків, які стали на захист Григорія Купріяновича у 2018 році. Політика непам'яті щодо подій березня 1944-го, яку намагалися застосувати в цій темі польські діячі, стала ще одним символом відсутності рівноправності для близько 20 тисяч українських жертв II Світової війни, а також трагедій, заподіяних у 1938–1947 роках поляками своїм же українським співгромадянам. Це також приклад існування в сучасній демократичній Польщі подвійних стандартів, зокрема на юридичному, етичному рівнях та у ставленні до українців-громадян Польщі. Рішення прокуратури ІНП у Ряшеві від грудня 2023 року про закриття слідства у справі акції «Вісла» стало ще одним доказом цього. ●

eprasa.pl 9832f0fc58

ІНТЕРВ'Ю

Петро ТИМА
Фото Павла Лози

Професор Ігор Галагіда про Сагринь

Професор Ігор Галагіда, історик, випускник IV ліцею у Лігниці та Ґданського університету (де зараз працює професором історичного факультету), автор багатьох публікацій і книжкових видань, зокрема про історію українців у Польщі, керівник проєкту «Жертви польсько-українського протистояння 1939–1947 років».

– У цьому році відзначаємо 80-ту річницю трагічних подій у Сагрині. Беручи до уваги твій досвід як історика, твої наукові дослідження, як можна описати те, що сталося 10 березня 1944 року в цьому селі?

– Без сумніву, це був злочин. Беручи до уваги теперішній доробок української і також польської історіографії, це треба ствердити однозначно. До такого висновку можна навіть дійти, спираючись більше на польську історіографію. Бо на відміну від значної частини інших місць, де відбувалися подібні злочини, Саг-ринь досить добре дослідили польські історики, як-от Маріуш Зайончковський чи Маріуш Сава. Вони вивчили не лише перебіг акції, але також її наслідки. Це не була акція відплати, як деколи говорять. Хоча б тому, що відділи УПА прийшли на Грубешівщину вже після злочину, а вбивства поодиноких українців (сільських старост, учителів, кооператорів) відбувалися від весни-літа 1943 року. Тільки до кінця 1943-го в Люблінському дистрикті (адміністративно-територіальна одиниця Генерального губернаторства з 1939 до 1944 років – прим. ред.) загинуло понад 500 осіб. Отже, тут узагалі не можна говорити, що це була якась відплата. Сагринь – це також свого роду промовистий символ української мартирології на Холмщині в роки II Світової війни. Звичайно, можемо знайти на цих територіях й інші села, в яких постраждали місцеві українці. Якщо брати до уваги відсоток вбитих мешканців, то не можна не згадати Ласкова. Це село було пацифіковане повністю, майже все населення замордоване. Але Сагринь є символом. Тому що маємо справу з найбільшою кількістю жертв – це понад 600 осіб, імена й прізвища більшості з яких відомі. До того ж це відоме нам число не є остаточним. Сагринь було досить великим селом, там діяв відділ української допоміжної поліції. Це давало надію, що люди, які туди приїдуть, будуть більш захищені. Тому до села на ніч дуже часто з'їжджалися мешканці інших навколишніх сіл та околиць. Так було й напередодні тієї пацифікації. Не можна забувати також про те, що в Сагринь та навколишні села переселено досить велику кількість українців із Білгорайщини. Тому частину з убитих ніхто не знав, й про них ніде немає жодної згадки. Сьогодні саме з цих причин ми не в силі встановити точної кількості жертв. Ті понад 600 прізвищ Сагрині – це мінімум. Нема сумніву, що їх могло бути більше – може, лише на кількадесят, а може, й понад сто. Тому теж можемо вважати, що це найбільший злочин польського збройного підпілля не тільки в часи польсько-українського конфлікту, але взагалі у II Світовій війні. Немає іншого села, де б від рук членів польського підпілля в одноразовій акції постраждало стільки цивільних.

– Село Сагринь стало символом трагедії великого масштабу. Трагедії, яка розпочалася 10 березня саме з цього села, тобто пацифікації відділами Армії Крайової й селянськими батальйонами (АК і СБ – Bataliony Chłopskie, BCh) кілька десятків українських сіл. Якби ти схарактеризував цю операцію, як вона виглядала і який мала характер? Ти вже згадав село Ласків, інші символічні місця.

– Сагринь – це символ, бо у цьому селі одного дня загинуло найбільше українців. Але не можна забувати про інші пацифіковані села, той же Ласків, Берестя, Шиховичі чи Новосілки, на які напали на початку квітня, тобто на місяць пізніше. Таких пацифікованих польським підпіллям сіл тоді в Грубешівському повіті, хоч не лише там, було кілька десятків. Ми досить добре знаємо з різних джерел, як виглядала ця акція. До наших часів збереглися, зокрема, свідчення людей, котрі були свідками трагедії. Свідчення очевидців були записані переважно працівниками Українських допомогових комітетів (УДК) із Грубешова, але також кількома тижнями пізніше – членами українського підпілля. Це дуже цінні матеріали, тому що їх отримали «за гарячими слідами» – через кілька, кільканадцять днів після подій. Тобто вони були дуже свіжими і водночас дуже точними. У них міститься багато подробиць. Дуже часто там з'являються навіть прізвища вбивць, ким не раз були просто сусіди з польських навколишніх сіл. Частина істориків, переважно українських, покликається саме на ці джерела. Менше їх використовують у польській історіографії. Маю відчуття, що польські історики їх дещо ігнорують. Це дивує. Я знаю, що ча-

eprasa.pl 9832f0fc58

стина з них зберігається серед спадщини Кубійовича в Оттаві, але поїздка до Канади – не така проста. Проте, наприклад, велика частина з матеріалів є також у Львові. Інші свідчення – це звіти православного духовенства для митрополита Іларіона про події на території єпархії, вбивства священників чи спалення сіл, де були церкви. Не можна також забувати про документи німецької цивільної та військової адміністрації, які не тільки доповнюють свідчення, але також дають загальний нарис подій, а деколи – уточнення, котрих нема в інших джерелах. Ті й інші матеріали дозволяють досить точно змалювати масштаб акції та загальну картину подій. Думаю, що одним адекватним словом, яким можна їх назвати, буде «пацифікація».

– Ця акція пацифікації українських сіл була підготована командуванням польського підпілля, реалізована підрозділами АК і СБ. Який образ тих подій вимальовується з перспективи польських джерел, документів польського підпілля? Яке місце зараз ці події займають у польській історіографії?

– Мушу сказати, що, якщо йдеться про документи польського підпілля, спираючись на них, до сьогодні не можна знайти точної відповіді на питання: «Чому така акція була спланована, яка була її мета?». Найчастіше в польській історіографії, і це думки чи погляди, які з'явилися ще в 70-х і 80-х роках, ідеться про те, що це була відплата. Коли пізніше з'ясувалося, що така теза є не до кінця вірогідною з погляду хронології подій, з'явилася теза про операцію на випередження. Акція випереджала нібито заплановану «антипольську операцію» українського підпілля, яке мало провести її на зразок Волині. Я, звичайно, стовідсотково не заперечую можливість цієї останньої версії подій, але тут треба взяти до уваги, що до сьогодні не знайдено документів, які б це підтверджували. Можна припустити, що така гіпотеза була створена пізніше, post-factum, щоб виправдати хоча б масштаб тієї акції й кількість жертв.

Я особисто вважаю, що вона була пов'язана із загостренням польсько-українського конфлікту весною 1944-го, посиленням боротьби з другого боку кордону, на Волині, де тоді також відбувалися наступи власне польського підпілля на українські села. І це збігається також із тим, що відділи Армії Крайової, котрі проводили такі акції, частково були з Грубешівського повіту, а частково – з Томашівського.

Деякі з командирів АК, наприклад, сам Мар'ян Ґолембйовський, мали зв'язки з Волинню. Взагалі саме він був перекинутий на Холмщину, де мав підготувати акцію «Burza». Були такі плани, що польські відділи по той бік, на Холмщині, мали співпрацювати з відділами на Волині. Отже, я думаю, що тут була якась кореляція.

Результат акції був протилежним до того задуманого – дійшло до загострення. Польські села не було захищено, а польська акція довела до того, що на Холмщині з'явилися відділи УПА (дотепер там діяли лише боївки та місцева самооборона) й виник польсько-український фронт. Крім того, маю враження, що командування вищого рівня польського підпілля було налякане тим, що сталося. Стефан Кваснєвський – особа, яка спланувала цю акцію, пізніше, через роки, у спогадах писала, що після проведення пацифікації українських сіл його командувачі навіть хотіли відкрити проти нього слідство, бо вважали, що акція вийшла за дозволені межі й відбувся геноцид.

Сьогодні частина польських істориків не заперечує, що це був злочин, і точно його описує. Ідеться, наприклад, про згаданих вже Зайончковського чи Саву. Ці історики є авторами фундаментальних праць на відповідну тему. Але бачимо також значну частину польських авторів, а також, може, навіть більше, польських політиків чи публіцистів, які будують картину того, що сталося в 1944 році, в такий спосіб, як це робили в останні роки комуністичної Польщі. Тобто вважають, що ідеться про слушну відплату за правдиву або позірну співпрацю з німцями чи відповідь за українські злочини. А формулювання «злочин» щодо вбивства мирних селян у їхній мові не виступає. У публіцистичних чи навіть історичних працях деяких польських авторів пишуть про акцію як «Грубешівську революцію», з такими позитивними конотаціями. Для прикладу, у них не береться до уваги факт, що лише протягом одного дня 10 березня 1944 року загинуло 1200 цивільних українців, до того ж більшість з них були жінками та дітьми.

Те, що зустріло Григорія Купріяновича, який у липні 2018 року привселюдно згадав про березень 1944-го, не випадкове. Місцевий чиновник, представник центральної влади, тодішній воєвода Пшемислав Чарнек саме тому наслав на історика прокуратуру, що сповідує маніпулятивний наратив про події в Сагрині.

– Мені здається, що події 1944 року варто вписати в ширший контекст. Ти є учасником проєкту, що здійснює підрахунок українських жертв на теренах пограниччя. Нещодавно вийшла книга «Українські жертви Холмщини та південного Підляшшя у 1939–1944 рр.», яку ти упорядкував разом із Мирославом Іваником.

Мої запитання такі. Яке місце в цій праці посідають жертви березня 1944 року? Яка в команди схема опрацювання джерел? Які висновки зроблено з уже опрацьованого?

– Це не проєкт встановлення кількості жертв. Бо насправді не про числа йдеться. Це проєкт зі встановлення прізвищ тих, хто загинув. Він, варто зазначити, з'явився із запізненням щонайменш на чверть століття. Тоді ще можна було б розмовляти зі свідками чи здобути інформацію від тих, хто пережив і бачив ті події. Натомість наш проєкт – це останній момент на реалізацію задуму, аби врятувати від забуття прізвища жертв, прізвища тих людей, які постраждали. Проєкт, мушу сказати, не до кінця зустрічають із розумінням і в Польщі, і Україні. Звичайно, дуже часто учасники проєкту чують закиди, що це політизація історії, або запитання: «А навіщо це робити?». Інші кажуть, що не вдасться підрахувати й встановити прізвища.

Натомість я вважаю: оскільки тривають польсько-українські дискусії чи історичні сварки, такий проєкт вартий уваги. Ідея встановити прізвища жертв, щоб у майбутньому їх увіковічнити, як би це не звучало патетично, врятувати їх від забуття, це той мінімум, котрий можемо сьогодні зробити. Сама кількість жертв – певною мірою другорядне питання. Хоча, звичайно, я думаю, що це також додасть певні корективи до публікацій польських чи українських істориків.

10.

eprasa.pl 9832f0fc58

Продовження з 8-9 сторінок

Якщо йдеться про методологію, то ми з Мирославом Іваником намагалися дійти до всіх можливих писаних джерел, які ще можна віднайти. Ідеться, серед іншого, про документи УДК і Українського центрального комітету, українського підпілля, німецькі документи, що збереглися до наших часів, пресу, яка тоді виходила. До того ж варто додати спогади людей, котрі пережили ці події, – чи то опубліковані зараз у Польщі, чи частіше в еміграції, а також в Україні.

Однак це не всі джерела, на які спираємося. Ми збирали й збираємо всю інформацію, але також зіставляємо її між собою. Тому що такі дослідження, безумовно, створюють небезпеку, що дуже часто інформація помножується. Для прикладу: записані прізвища інколи різняться однією буквою чи дуже легко можна пересунути певну подію, вказати її 2-3 рази, бо вона записана під різними датами. Усі такі сумнівні випадки ми рахували «в мінус» (in minus), щоб число, яке вдасться встановити, було найбільш точним. Ми одразу ставили позначку, що це мінімальне число. Можливо, колись віднайдуться якісь інші джерела, тоді завжди буде можна доповнити наше дослідження. І завдяки цьому, хоча б у випадку Сагрині, коли в українській емігрантській історіографії з'являється така кількість жертв як 1200 чи навіть більше, ми опустилися до понад 600 осіб. Щодо тих 600 осіб не маємо жодних сумнівів – ці люди саме тоді загинули.

На мою думку, наш проєкт є також реалізацією того, що запропонував покійний уже польський історик Ришард Тожецький, який ще на початку 90-х років перший знизив усі ці фантастичні цифри, котрі кружляли в часи Польської народної республіки про кількість польських чи українських жертв. Він написав десь таке речення: за його оцінками, дуже вступними, можемо говорити про 80–100 тисяч польських і 10–15 тисяч українських жертв. Наголошував також, що в майбутньому ці числа мають перевірити історики чи якась комісія – найкраще спільна польсько-українська. На жаль, зараз усі пам'ятають лише першу частину того висловлювання, про цифри, які міцно увійшли в обіг, та забувають, що це була лише пропозиція й вони ніколи не були перевірені. Ту другу частину взагалі всі забули, і ми пробуємо покликатися до цієї його спадщини й виконати те, що він тоді запропонував.

Методологія, яку ми випрацювали з Мирославом, виправдала себе. І зараз, за таким самим принципом і таких же гострих методологічних умов, невелика команда веде проєкт в Галичині та на Волині. Він відбувається за сприяння Українського католицького університету у Львові. Уже рік у такий же спосіб збираємо інформацію також про польські жертви.

– Існують певні стовпи – історичні події, які формують бачення минулого української громади у Польщі. На першому місці маємо акцію «Вісла» з табором у Явожні, на другому – злочини в Надсянні й переселення до СРСР в 1944–46 роках. Натомість трагедія Холмщини, холмських сіл, довгі роки не входила у цей перелік. Яка, на твою думку, причина відсутності в українському громадському просторі цього холмського мартирологу чи взагалі погляду на історію українців Холмщини? Як таке холмське минуле вписується в історичну пам'ять сучасної України?

– Думаю: було кілька причин явища, котре ти назвав. Мені здається, що на бачення трагедії останніх воєнних чи перших повоєнних років на території сьогоднішньої Польщі, української трагедії, досить великий вплив мали перекази, які розповіли за «залізною стіною» – на Заході – люди, котрі емігрували після 1944-го. Насамперед члени підпілля, які діяли на території повоєнної Польщі й яким пощастило у 1947–1948 роках дістатися Заходу. Коли подивимося на всі публікації еміграції, що з'являлися в Америці чи в Канаді в 60–70-х роках, побачимо, що їх творила переважно українська інтелігенція або члени підпілля, які були родом з територій більш-менш південніших від Холмщини, тобто це Ярославщина, Перемищина. Тому в еміграції з'явилися праці «Перемишль – західний бастіон України» чи «Ярославщина». Збірку про Холмщину видано відносно пізно. Щоправда, під цим заголовком вийшло аж чотири томи, але вони були пізніше, порівняно з іншими виданнями такого типу. Також пам'ятаємо, що українська інтелігенція на Холмщині у роки війни – це певною мірою інтелігенція з Галичини. Галичани, які прийшли в цей регіон, стали керівниками УДК, кооперативів або учителями. Вони у спогадах по-іншому розставляли акценти. Трохи інакше це виглядає у випадку духовенства, православної церкви. Серед духовенства зазвичай була частина місцевих, але за великим рахунком більшість тих священників пізніше була депортована до Радянської України. Відносно небагато їх виїхало на Захід.

У перші роки самостійної України в українській історіографії воєнне минуле з'являлося в образах, відтворених в середовищі еміграції. І це мало свої наслідки.

Крім того, довгі роки в Україні не проводили самостійні дослідження з тієї теми. Це добре видно, коли глянемо, як там відбувалося збирання свідчень чи фіксування трагедії Холмщини (бо значну частину мешканців цього регіону виселено в 40-ві роки до Радянської України). Щоб зрозуміти, пригадаймо, як це виглядало в Польщі після 1989 року. Тут з'явилася низка осіб, які збирали свідчення (Євген Місило, Богдан Гук й інші). На сторінках тижневика «Наше слово» публікували свідчення, спогади тощо. В Україні такого довго не було. Перші публікації вийшли під кінець 1990-х чи на початку 2000-х років – уже тоді, коли майже не було, в кого збирати свідчення. Звичайно, існує Товариство «Холмщина», воно має свої осередки, але це вже нащадки тих переселенців. Вони пам'ятають про свою малу батьківщину від своїх батьків чи дідів. Однак більше згадують про такі визначні постаті, як, наприклад, Михайло Грушевський чи митрополит Іларіон Огієнко. І, звісно, згадують також про трагедію 1944 року, але їхня пам'ять найчастіше зводиться до того, щоб відвідувати місця цих трагедій. Коли можуть, то приїжджають найчастіше до села Сагринь, бо це, як я сказав, символ. Вони їдуть, щоб помолитися чи запалити свічку. Натомість в загальному, ширшому, просторі цього немає. Узагалі в Україні майже відсутня пам'ять про українців Закерзоння. Більше згадують про радянські репресії, ІІ Світову війну чи зараз, що також є зрозумілим, про теперішню війну і теперішні жертви. Натомість пам'ять про Холмщину, Ярославщину надалі дуже часто перебуває на задньому плані. ●

eprasa.pl 9832f0fc58

ІСТОРІЯ

Павло ЛОЗА

«Постріли – як зернятка вервиці»

Через вісімдесят років після злочину в Сагрині має вийти перша книжка на цю тему – «Постріли – як зернятка вервиці» доктора Маріуша Сави. Видання є результатом наукової роботи історика в межах стипендії польсько-українсько-канадського фонду «Калина». Видавцем виступить Колегіум Східної Європи ім. Яна Новака-Єзьоранського у Вроцлаві. Зараз проводять збірку на видання цієї праці. Нижче ми публікуємо коментарі людей, які закликають фінансово підтримати вихід книги.

Ґражина Станішевська, польська політична діячка, депутатка Сейму, Європейського парламенту та сенаторка

Ця книжка має з'явитися, тому що повинні бути книги, які розповідають як про хороші, так і погані події минулого. Бо кожного разу – це спроба зіткнутися зі складною темою, оцінити її з погляду сучасності та винести уроки для сьогодення та майбутнього. Історія Сагрині – надзвичайно трагічна, бо коли громадяни однієї країни вбивають одне одного – це трагедія. Це провал тодішньої влади й держави.

Ідеться про тогочасну українську меншину. Польща у міжвоєнний період і після не вміла розв'язувати проблеми й не змогла забезпечити такі умови співіснування різних національностей, щоб усім тут було добре. Щоб кожен вважав, що це його батьківщина. Тоді ми як держава цього зробити не змогли. Тепер треба розібратися, чому та де була зроблена помилка й показати, що відсутність спроможності долати труднощі призводить до катастрофи як у Сагрині, так і на Волині.

А книжки, якщо вони можуть зберігати об'єктивність, тобто показувати різні погляди, без агресії до будь-кого, відіграють надзвичайно важливу роль. І з цих міркувань книгу про Сагринь треба видати.

Анджей Северин, польський актор, генеральний директор Польського театру ім. Арнольда Шифмана у Варшаві

Майже вісімдесят років тому польські солдати за два дні вбили в Сагрині та його околицях майже 1200 мирних жителів. Це була найбільша різанина, вчинена підпіллям у сучасній Польщі. Загинуло багато жінок, старих і дітей. Їх вбили лише тому, що вони були українцями. Багато людей у Польщі не хочуть згадувати Сагринь. А повинні, бо жертвами цього злочину стали наші співгромадяни. Досі не видано жодної книги, присвяченої трагедії. Тому дуже прошу підтримати збірку першої такої публікації під назвою «Постріли – як зернятка вервиці». Її автором став люблінський історик Маріуш Сава, чудовий знавець цієї дуже складної та болісної теми.

Данута Куронь, громадська активістка, голова фонду «Соціальна підтримка SOS» Яцека Куроня

Злочин у Сагрині та навколишніх селах, вчинений проти українського цивільного населення 10 березня 1944 року, є одним із найпомітніших символів пацифікації українців у сучасній Польщі, за що відповідає польське збройне підпілля. Того одного дня в Сагрині та околицях від рук польських партизанів загинуло понад 1200 осіб, більшість з яких були жінками та дітьми. Пацифікацію детально спланувало командування місцевих відділів Армії Крайової і провело спільно з селянськими батальйонами. Метою акції стало вбивство всіх жителів усіма можливими засобами. Це видно з документів, а не лише свідчень очевидців. Дуже мало про цей злочин говорять у публічному просторі Польщі. У вшануваннях у Сагрині, дуже скромних, офіційно не брав участі ні один із польських президентів. Багато кіл у Польщі намагається применшити жахливий злочин. Досі не видано жодної присвяченої йому монографії. Найважливіші документи про подію опублікував лише кілька років тому люблінський історик Маріуш Зайончковський. Видання Маріуша Сави – готове, але досі не надруковане через брак коштів, і тому заслуговує на нашу підтримку. Науковець показує злочин і долю жорстоко вбитих людей, історію православної частини українців у Польщі. Ми знаємо, що книга матиме багату інфографіку та фотографії, які раніше ніде не публікували. Варто також нагадати: обох істориків – Маріуша Саву та Маріуша Зайончковського – звільнили з Люблінського відділення Інституту національної пам'яті за керівництва дирекції ПіС, яка досі управляє Інститутом. Це сталося саме через їхню роботу над польсько-українським конфліктом цього регіону та злочином у Сагрині.

Історія українців у Другій Речі Посполитій, конфлікт 1939–47 років, братовбивчі бої та злочини, численні також з польського боку, є трагічною сторінкою нашої польсько-української пам'яті. Але ми пам'ятаємо! Кілька років тому я з групою польських друзів поїхала в Сагринь, щоб поставити свічки біля пам'ятника. Ми хотіли показати, що не можна спотворювати правду, що хочемо зберегти пам'ять про українських мешканців Люблінщини та Підкарпаття, які століттями проживали на цих теренах. Те, що залишилося від них, – культурна спадщина, як і цвинтарі, не можна цього заперечувати. Це наше спільне надбання, як і наш спільний трагічний багаж – братовбивча боротьба та жахливі злочини, жертвами яких стали насамперед жінки та діти.

Тому публікація про Сагринь є такою потрібною. Тому так важливо запалити свічки біля пам'ятника українським жертвам у Сагрині.

***

Фінансово підтримати видання можна на сайті zrzutka.pl (Wydanie książki Mariusza Sawy «Pociski jak paciorki różańca»), а також через фонд «Калина».

Номер рахунку:
14160014621879984320000001
Polsko-Ukraińsko-Kanadyjska Fundacja Stypendialna KALYNA
ul. Krasińskiego 5a/10, 43-300 Bielsko-Biała
У призначенні платежу треба вказати:
«Wydanie książki o Sahryniu».

eprasa.pl 9832f0fc58

Фрагмент книжки історика Маріуша Сави «Постріли – як зернятка вервиці. Армія Крайова й селянські батальйони проти українців Сагрині та інших сіл Грубешівського повіту 9 і 10 березня 1944 р.». Видавництво: Колегіум Східної Європи ім. Яна Новака-Єзьоранського у Вроцлаві.

«Факти відомі й очевидні» – то про що ж питати?

Люди вбили людей, християни – християн, солдати – мирних жителів, і в переважній більшості випадків озброєні – беззбройних. Дійшло до насильства, й учинено зло. Протягом кільканадцяти годин не менше ніж тисяча сто солдатів вбила понад тисячу двісті мешканців більш як десяти сіл. Якщо приймемо, що операція тривала кільканадцять годин, можна припустити: протягом години життя було забрано дев'яносто разів, тобто більше ніж одне за хвилину. Тільки в Сагрині та його околицях загинуло понад 600 осіб, дві третини – це жінки та діти[1]. Розстріли тих, хто ховався в полях або тікав до лісу, були спорадичними. Найчастіше люди гинули у вогні або задихалися від диму в сховках під будинками. Іноді їх просили покинути укриття. Якщо ніхто не виходив, то досередини кидали гранату. Там так і залишилися навіки. Захищалася жменька озброєних людей: члени підпорядкованих німцям формувань (зокрема дезертири 5-го поліцейського полку СС), а також загони самооборони, які діяли з відома та згоди німецької влади: на цвинтарі та в церкві[2]. Партизани, які зайшли до села, були переважно з інших районів. Знайти будинки, які підлягали підпалу, їм допомагали місцеві хлопці. Їхні батьки, хоча звичайно не воювали, також взяли до рук зброю і підтримали солдатів. Під кінець операція набула форми «полювання, стрільби по живих мішенях»[3]. Після цього тривали багатоденні грабунки. Кого мала зустріти смерть? Усіх польських громадян, які мали німецьке посвідчення особи з літерою «U», тобто кожного українця. Незалежно від того, чи мав він таке ж прізвище, як і багато місцевих поляків, незалежно від того, чи були в нього спільні з поляками предки, незалежно від того, чи долучався до діяльності українського підпілля, й незалежно від того, чи був старою, немічною жінкою або ж дворічною дитиною, яка тільки пізнає світ. Добрий чи злий – він мусив померти. Типове, скоєне на основі колективної відповідальності вбивство за національністю, яка є справою суб'єктивною, складною, іноді навіть неусвідомленою, а часто питанням вибору чи приписана нам згори.

Маріуш Сава. Фото з архіву «НС»

Крістофер Р. Браунінг, аналізуючи спосіб, в який німецькі поліцейські вчиняли злочини, зазначив: «Пояснення не є виправданням, а розуміння – пробаченням»[4]. У справі Сагрині я також не мав на меті когось виправдати чи навіть пробачити, наскільки це взагалі можливо пробачити[5]. Можна навіть сказати, що мене просто турбували більш приземлені, основні питання. Принаймні на самому початку. Під час зустрічей, поїздок і роздумів, поки тривала робота з джерелами, виникало все більше проблем, і вони ставали глибшими. Яким було село Сагринь до 10 березня 1944 року, тобто до війни та в часи окупації? Чому польське підпілля напало на це село? Як відбувалась «акція в Сагрині» та інших місцевостях? Як виникли міфи про існування УПА в Сагрині, попередні злочини місцевих українців, укріплену фортецю, тисячі жертв, наказ не вбивати мирних жителів та їхню випадкову загибель? Якою мірою цей напад був спровокований і хто за це відповідає? Чи були вбивства нещадними, а може, існували теж випадки людяності? Чи всі чинили зло? Чи були мирні жителі, які допомагали вижити сусідам, або військові, котрі не натискали на курок? Як виглядало це село одразу після злочину й по війні? Чи можна порівняти сагринський злочин із волинським або іншими злочинами «польської сторони»? Чим став Сагринь для українців протягом кількох десятків років і як тогочасні події представлено в сучасній Польщі? Як вшановано пам'ять жертв подій 10 березня 1944 року та що

eprasa.pl 9832f0fc58

відбулося довкола сагринського пам'ятника останніми роками? Як виглядало розслідування у справі Сагрині? Хто відповів за свої вчинки?

Я намагався відмовитися від стереотипу: партизани – добрі, українці – погані або поляки – жорстокі, українці – жертви. Йоанна Токарська-Бакір називає це поривaнням «з ярликами, тобто основними визначеннями акторів („комуністи", „фашисти", „антисеміти")» і «заміною на аналіз їхніх учинків. Діяння акторів ідуть попереду їхньої ідентичності – буття передує тут сутності»[6]. Мене також надихали ідеї в галузі ситуаційної соціології, дуже корисні для осмислення вчинків людей під час війни, зокрема роздуми Ренделла Коллінза, котрий, пояснюючи поведінку, аналізує ситуації, а не навпаки[7]. Саме тому в тексті є сюжети, які досі не були чітко окреслені в історичній літературі. Перший – здається, взагалі – зображає постать[8] працівника української поліції в Сагрині та погляди тих поляків, зокрема партизанів, які допомагали українцям або відмовлялися від вбивства. Це певною мірою руйнує спрощені героїчну й мученицьку нарації про цю подію, обидві заглиблені в етноцентричне бачення минулого. Відійти на практиці від «племінного» погляду на вчинки, однак, виявляється дуже складно.

У такому делікатному питанні, як оповідь про злочин, розказана як злочинцями, так і жертвами (але також свідками «ззовні»), важливим є правильний переклад з мови джерела на мову історика. Головна пастка – переказати її мовою джерела, яка сьогодні може виявитися просто незрозумілою. Без урахування контексту чи надання правдивого значення повідомленню, що міститься в джерелі, інтерпретація буде викривленою або навіть позбавленою сенсу[9]. Що означає, наприклад, коли автори джерел, котрі я читав, називають Сагринь укріпленою базою українських націоналістів? Чи це схоже на правду, чи свідчить про щось? Що означає розповідь УПА про зґвалтовану дівчину, розтерзану бійцями Армії Крайової, або дитину, розіп'яту на дверях сагринської церкви? Чому це має служити? Обидві історії про Сагринь (боротьбу/злочин): і героїчна (героїзована), і мученицька (мартирологізована) – є етноцентричними. Тим часом минуле Сагрині не належить нікому з тих, хто його так представляє й краде[10]. Не є воно напевно і власністю історика, але історик повинен бути амбітним, щоб показати його з багатьох сторін.

Поки не почав працювати над цією книгою, я жив переконанням, що «неправильно проведене історичне дослідження не призводить до смерті "пацієнтів" […], а недбальство юридичними наслідками не загрожує»[11]. Приклади останніх років показують, що не так помилки, як порушення так званих суперечливих питань усе-таки може мати правові наслідки[12]. Тому я просто намагався писати правдиво[13] як про тих, хто відійшов у вічність, так і тих, хто бере участь у сучасних дискусіях навколо Сагрині, щоб не бити в людей, а показати явище[14].

---

1. I. Hałagida, Ukraińskie straty osobowe w dystrykcie lubelskim (październik 1939–lipiec 1944) – wstępna analiza materiału statystycznego, „Pamięć i sprawiedliwość" 1 (29) 2017, s. 383. Більш точні кількісні дані в новішій публікації: Ukrajinski żertwy Chołmszczyny ta Piwdennoho Pidljaszszja u 1939-1944 rr. (Ljubłynskyj Dystrykt Heneralnoji Huberniji), red. I. Hałagida, M. Iwanyk, t. 1, Lwiw 2021.

2. Битва у відділенні поліції, про яку йтиметься далі, мала більше оборонний характер, а її здійснювали забарикадовані там цивільні.

3. Z. Jachymek, Relacja, WBP, DZS, Rękopisy, sygn. 2079, k. 417-434.

4. Ch. R. Browning, Zwykli ludzie. 101. Policyjny Batalion Rezerwy i „ostateczne rozwiązanie" w Polsce, Warszawa 2000, s. 13.

5. K. Wigura, Czy można przebaczyć nieprzebaczalne? Jacques`a Darridy i Vladimira Jankelevitcha zmagania z panowaniem totalitarnym, w: Dawne idee, nowe problemy, red. P. Śpiewak, Warszawa 2010, s. 135, 136.

6. J. Tokarska-Bakir, Czarne jest czarne. W odpowiedzi na recenzję Bożeny Szaynok pt. Utrwalanie uproszczeń, «Więź», https://www.academia.edu/36947303/Czarne_jest_jednak_czarne_Odpowied%C5%BA_na_recenzj%C4%99_B o%C5%BCeny_Szaynok_Wi%C4%99%C5%BA10_docx [dostęp 16.03.2022], «Więź» 2018, nr 3 (673).

7. R. Collins, Łańcuchy rytuałów interakcyjnych, tłum. K. Suwada, Kraków 2011, s. 17-19.

8. Можливо, був службовцем, але про це немає точних даних.

9. B. Brożek, Granice interpretacji, Kraków 2014.

10. J. Goody, Kradzież historii, tłum. J. Dobrowolski, Warszawa 2009.

11. M. Mazur, Problemy i patologie historii najnowszej, w: Klio na wolności. Historiografia dziejów najnowszych po 1989 r., red. M. Kruszyński, S. Łukasiewicz, M. Mazur, S. Poleszak, P. Witek, Lublin 2016, s. 126.

12. M. Filipowicz, O tym, co wolno, a czego nie wolno historykom, http://ohistorie.eu/2021/01/09/o-tym-co- wolno-a-czego-nie-wolno-historykom/ [dostęp 24.02.2021]; R. Wnuk, Kilka myśli na marginesie medialnego sporu o Józefa Franczaka „Lalka", http://ohistorie.eu/2021/01/09/kilka-mysli-na-marginesie-medialnego-sporu- o-jozefa-franczaka-lalka/ [dostęp 24.02.2021]; Sąd ws. książki «Dalej jest noc»: prof. Engelking i Grabowski mają przeprosić, https://www.rp.pl/Dobra-osobiste/302099904-Sad-ws-ksiazki-Dalej-jest-noc-prof-Engelking-i- Grabowski-maja-przeprosic.html [dostęp 24.02.2021]; A. Leszczyński, Historyk z IPN zwolniony za artykuł ujawniający, że sławny „wyklęty" prawdopodobnie zabijał Żydów, https://oko.press/historyk-z-ipn-zwolniony- za-artykul-o-wykletym/ [dostęp 28.11.2021].

Як історик, який розповідає про злочини в Сагрині сам також мав неприємний досвід: - Polskie oddziały zabiły 1200 ukraińskich cywilów. Za badanie tej zbrodni IPN wyrzucił historyka z pracy [wywiad], „Newsweek", 30.04.2021, https://www.newsweek.pl/polska/polityka/dr-mariusz-sawa-historyk-z-lubelskiego-ipn-u-badacz-zbrodni-w-sahryniu-opowiada-o- tym/setclwt?fbclid=IwAR3mn8b5ZhdjquspJw39xGjOx0-L8gRzUB1ophBA3Hc42TVIKz7wLS7RSyM,

13. Звідси також близькі мені ідеї, що містяться в „Проєкті кодексу етики Польського історичного товариства", http://pth.net.pl/aktualnosci/250 [dostęp 21.02.2021].

14. Не можна все-таки уникнути згадок про конкретних людей, наприклад, показуючи історичну політику держави. Один зі своїх текстів я присвятив Славомиру Завіслякові, історику, члену «Права і справедливості», послу і очільнику Світового об'єднання солдатів Армії Крайової округ в Замості: „Akcja na Sahryń". Polityka historyczna na prowincji, „Nowa Europa Wschodnia", 15.04.2021 r., https://new.org.pl/#1360,sawa_akcja_sahryn

eprasa.pl 9832f0fc58

СПОМИН

Петро КОВАЛЬ

Гідне хвали життя Михайла Шумади

(Спогад про давнього друга)

Моя нерозривна дружба з Михайлом тривала безперервно протягом 65 років, від часу нашого навчання на щецінській україністиці. І хоча потім ми жили далеко один від одного, за кожної принагідної зустрічі, в листуванні чи через телефон обмінювалися думками про важливі для нас проблеми. Як дітей війни нас об'єднували однаково важкі життєві випробування, спричинені складними воєнними роками, а також непевністю в завтрашньому дні за часів жорстокого антиукраїнського терору, коли нам, тоді ще малим хлопчикам, випало бути безпосередніми свідками, та й жертвами, злочинної акції «Вісла». Після дуже важкої подорожі у вагонах для худоби довго довелося нам терпіти страшну бідність. Наші батьки мусили боротися за виживання, кинуті без засобів до існування на занедбані понімецькі землі в час, коли було вже запізно їх засівати та збирати врожай, необхідний, щоб пережити критичний перший рік. Опинившись у чужому середовищі, ми не мали можливості вивчати й пізнавати заборонену рідну мову, культуру, не було доступу до церкви. Безрадісні спогади, винесені з тієї мало знаної тепер, понурої дійсності, пробуджували почуття жалю та спонукали до самозахисту. Потім, за кількадесят років, Михайло написав про це так: «Пам'ятний 1947 рік остаточно завершив злочинний процес етнічної чистки. <...> Блукаючи скитальником по чужих і непривітних землях, увесь час носив я в серці почуття жалю до своїх кривдників та усвідомлення незаслуженої кари».

На два роки молодший за мене, народився він 1 червня 1941 року в селі Руда-Журавецька Томашівського повіту, саме за 3 тижні перед нападом гітлерівської Німеччини на Радянський Союз. Раннє дитинство Михася припало на період жорстокої німецької окупації – час величезних злиднів та невпевненості у завтрашньому дні. Після приходу «визвольної» Червоної Армії влітку 44-го ситуація українців ще більше погіршилася через постійні грабіжницькі набіги польських банд, польського війська, а також відділів НКВС. Михайло не раз розповідав мені, як весною 45-го під час такого бандитського нічного наступу солдат кинув гранату до їхньої хати, від якої розлетілася піч та обвалилася стіна, а йому з матір'ю вдалося чудом вижити й утекти до лісу.

Хоча після примусового виселення українців на схід 1946 року та внаслідок численних грабежів село було повністю спустошене, до червня 47-го там ще залишалися останні українці, яких потім було вигнано. Після тривалої, сповненої мук подорожі у вагоні для худоби родина Шумадів опинилася в тогочасній Східній Пруссії, за 9 км від Венґожева, в прикордонному селі Заброст-Великий, де, позбавлена засобів до існування, дуже бідувала. Вони вичерпали скромні запаси привезених харчів, їм загрожував голод, а засаджувати запущені перелоги було вже занадто пізно. У вкрай критичній ситуації, щоб не померти з голоду, дорослим, та і старшим дітям, увесь перший рік довелося мозольно заробляти на хліб, наймаючись на різну роботу. До того ж шестилітній тоді Михась почав хворіти. Лікар виявив туберкульоз та скерував на лікування до далекого, за 140 км, дитячого санаторію в селі Америка біля Ольштинка. Декілька років перебування там у неприязному, крім того мовно чужому, середовищі закарбувалося сумними спогадами в пам'яті мого товариша. Повернувшись додому, щоб продовжити розпочате навчання, починаючи з п'ятого класу, він був змушений ходити пішки до семирічної школи в Будрах. Щодня хлопець важко долав відстань у 9 км. Після закінчення школи в 1955-1959 роках навчався у венґожевському загальноосвітньому ліцеї. У бурхливий 1957 рік долучився й активно діяв у групі українських учнів, яких тоді там було багато. Вони домагалися запровадження рідної для них української мови замість російської.

Після випускних іспитів, керуючись винесеними з родинного дому патріотичними почуттями, у 1959 році вирішив продовжити навчання у щецінській Вчительській студії на факультеті україністики. Там через два роки значно поширив досі вузькі знання про рідну мову, культуру та історію, долучився до діяльності тамтешнього гуртка УСКТ. Їздив з українознавчими доповідями до розпорошених українських осередків. Закінчивши студії, учителював у Забрості-Великому, а потім керував невеликою школою в Пілці, де також навчав української мови.

У 1963 році Михайло залишив учителювання й став студентом україністики Варшавського університету, де на першому році познайомився з тодішнім відомим поетом, а водночас своїм високоповажним викладачем Остапом Лапським. Від нього, як Михайло не раз згадував, «завжди віяло автентичним професіоналізмом та глибоким розумінням істини». Однак з часом цей обожнюваний слухачами науковий авторитет за своє вільнодумство був позбавлений посади викладача та змушений відмовитися від успішно розпочатої наукової кар'єри. Це він порадив Михайлові написати магістерську роботу на тему «Єврейська тема в прозовій творчості Івана Франка», точно помітивши в цьому говіркому та допитливому студентові неабияку «здатність відчувати галицький пульс». Звісно, слухачі видатного українознавця Остапа Лапського, що відверто виступав проти тодішніх брехливих псевдонаукових тенденцій у гуманітарних науках, у сповненому подій 1968 році віддано долучились до березневого студентського бунту, скерованого проти тодішньої антидемократичної керівної партійної верхівки. Михайло разом зі студентом Василем Назаруком (пізніше науковим працівником кафедри україністики) редагували відкрите звернення до всієї української молоді в Польщі. Отримавши диплом магістра, Михайло з ентузіазмом прийняв пропозицію стати штатним секретарем ВП УСКТ у Вроцлаві. Обійнявши цю відповідальну посаду, він сподівався, що ґрунтовні знання з україністики допомагатимуть у втіленні важливих, патріотичних задумів. Однак відданий і активний, але малодосвідчений діяч швидко гірко розчарувався. В українському вроцлавському середовищі існували внутрішні конфлікти. Суперечки, часто спричинені хворобливими амбіціями, не сприяли втіленню в життя важливих культурно-освітніх ініціатив. За якийсь час Михайло помітив,

eprasa.pl 9832f0fc58

що для деяких осіб став ворогом за його зусилля провадити діяльність на належному рівні й згідно зі статутом товариства. Після кількох років наполегливих зусиль, переконавшись, що не спроможний виправити вкрай погану ситуацію, вирішив відмовитися від відповідальної посади. Потім, з перспективи часу, він так це оцінює: «Досвід Вроцлавщини дав мені усвідомлення, що джерелом усілякої аномалії, недоречності й відсталості була низька суспільна свідомість та незнання історії свого народу». Тут слід додати, що тодішня партійна верхівка Польської Народної Республіки неприхильно ставилася до патріотично відданих українських діячів. У їхній бік нерідко лунали погрози, щодо них плели продумані інтриги. Доходило й до арештів за нібито сприяння ворожому бандерівському націоналізмові.

Повернувшись на Ольштинщину у вересні 1973 року, Михайло розпочав роботу вчителя російської мови в загальноосвітньому ліцеї в суто польському місті Нове Місто-Любавське. Щоб підтримувати зв'язки з українським середовищем та УСКТ, наступного року оселився в Ольштині, де незабаром одружився зі своєю нареченою Єлизаветою, випускницею українського педагогічного ліцею в Бартошицях. Вони обоє вчителювали в середній і початковій школах. У 1985 році у подружжя народився син Олесь. Невдовзі дочекалися ще й близнюків – Наталки й Петра. Після значного розширення сім'я вирішила залишити місто та поселитися в селі Заброст-Великий, де мешкали батьки Михайла. Попри нелегкі умови життя Єлизавета надалі продовжувала заочне навчання в Познанському університеті, де в 1977 році отримала диплом магістра географії. Михайло, бувши директором місцевої школи, увесь час дбав про навчання українських дітей рідної мови, щорічно організував шевченківські вечорниці. Від початку 80-х років у їхньому помешканні відбувалися уроки релігії для дітей греко-католицького віросповідання. Михайло завжди знаходив час на активну участь у культурному й освітньому житті УСКТ, неодноразово організовуючи симпозіуми, присвячені польсько-українським питанням. У 1984-1990 роках був членом ансамблю пісні й танцю «Черемош», що діяв у розташованому за 19 км Венґожеві. Виконував також різні завдання в ОУП (у 1992-1996 роках навіть був членом його ГР). Не один раз їздив до Києва на курси з вдосконалення української мови. Проживаючи далеко від культурних осередків, постійно долучався до інтелектуального життя української меншини. На сторінках «Нашого слова», календарів та альманахів публікував статті, присвячені літературно-історичній проблематиці. Варто згадати і його численні листи, надіслані до центральних та інших державних установ, у яких він критично оцінював несправедливе ставлення до української меншини, виступав проти тенденційно однобічного та несправедливого трактування в засобах масової інформації складних польсько-українських відносин у недавньому минулому.

Гідним уваги є його значний внесок у збирання матеріалів й підготовку до друку книги спогадів про закриту в 1963 році щецінську україністику, багато випускників якої роз'їхалося по світу. Живучи далеко одне від одного, за допомогою доступних засобів зв'язку ми тоді зуміли зберегти контакти, щоб після тривалих зусиль згуртувати та мобілізувати, можливо, усіх наших товаришів для здійснення цієї важливої справи. У 2013 році Михайло, один із головних ініціаторів, прибув до Ольштина на безпосередню зустріч зі мною і відданим цій справі Володимиром Галаком, щоб разом переглянути зібрані матеріали та в подробицях обговорити істотні проблеми, пов'язані з публікацією книги. Попри значні труднощі наші результати виявилися недаремними. У 2015 році в США у твердій обкладинці світ побачила книга на 693 сторінки з промовистим заголовком – «З Україною у серці». Її видано завдяки значним фінансовим пожертвам випускників щецінської україністики. До цього об'ємного видання ввійшли спогади та публіцистичні статті їхнього авторства як свідків та учасників описаних історичних подій. Завдяки цьому книга спогадів залишається вагомою документальною пам'яткою. Михайло заслуговує на особливу подяку за вміщені в ній численні статті та поширення цього видання серед розпорошених по світу зацікавлених читачів.

Діти Єлизавети й Михайла Шумадів росли в атмосфері пошани до українських традицій своїх предків. Усі вчилися в білобірській українській школі, а по її закінченні вступили до Львівського медичного інституту. Зараз працюють лікарями в Ольштині. Тут, щоб бути ближче до дітей, після виходу на пенсію у 2015 році оселилися їхні батьки. З першого дня Михайло активно долучився до релігійного життя ольштинської греко-католицької спільноти. Тут написав польською мовою та видав за власні гроші у 2016 році у львівському видавництві «Світоч» книжку «Ukraina jakiej nie znamy». З глибоким розумінням польсько-української проблематики він переконливо вказує на недоречність безпідставних ворожих стереотипів, що надалі лунають у Польщі щодо України, її народу, а також труднощі польсько-українських відносин у минулому.

Від початку загарбницького збройного нападу імперської росії на Україну Михайло брав активну участь у волонтерському русі, що допомогає українській армії та народові. За жертовний внесок у цю важливу справу він отримав письмову подяку від офіцерів 184-го навчального центру ЗСУ та Міжнародного фонду «Серця разом». Маючи тривалий досвід роботи вчителем, він надалі не шкодував часу на приязні розмови з молодими земляками, своїми колишніми учнями та знайомими. Служив їм мудрим словом, заохочував до поглиблення знань, переконував у потребі плекати рідну мову, берегти патріотичні традиції, пізнавати історичне минуле свого народу. Охоплених зневірою й безсиллям надихав вірою у власні сили, вказував, як можна розумно та чесно покращити своє життя. Хто знав його ближче, трактував це з особливою повагою, усвідомлюючи, що він з бездоганною гідністю пройшов увесь свій нелегкий життєвий шлях дитини війни та свідка, і водночас жертви, злочинної акції «Вісла», зумів сміливо подолати виклики неласкавої долі.

Варто додати, що подружжя Єлизавети та Михайла Шумадів дочекалося чотирьох, тепер уже майже дорослих, онуків – Павла, Юлію, Ігоря та Стефку.

В останній день грудня минулого року ми з другом святково обмінялися по телефону новорічними привітаннями й побажаннями. Потім ще вели жваву розмову про поточні справи, а також жартівливо згадували дещо з нашого минулого. Він ні слова не сказав тоді про свою складну невиліковну хворобу, хоч його тривожно слабкий голос видавав симптоми її значного посилення. Не сподівався я тоді, що за чотири тижні Михайла вже не стане. Він помер 29 січня 2024 року.

Похоронне богослужіння відбулося 1 лютого в Ольштинському соборі УГКЦ. Храм був ущерть заповнений його численними друзями, знайомими та прихильниками. Михайло похований на цвинтарі в селі Бартонґ, що біля Ольштина. Вічна Йому пам'ять!

eprasa.pl 9832f0fc58

Андрий КСЕНИЧ

Дорогы Краяне!

Пригадую собі тепер и записую слова, якы чул єм давно дома, в селі або так «при оказиї». Коли чытам стары книжкы, статті то тіж выберам з них лексику, яка тепер юж праві не функцийонує, або розуміют єй лем декотры люде, переважні старшы. Тот процес заниканя слів, бо неє кому іх ужывати, є нормальний, тай неможе го загальтувати (затримати), але треба го хоц кус стримувати. Приде час, же тоты зникнут цілком з ужытку, и лем в словниках можна буде іх найти. Роблю такий мій підручний словник и, дай Боже, же даколи вкаже ся друком. Мам в нім близко три соткы мовных одиниць, а здала бы ся ищы хоц єдна. Акурат гнеска дописал єм до мого «мовного» нотесу слово «крачати», котре, як ся мі здає, найчастіще ужывали нашы Баба. То од них чул єм переважні выразы, котрых нерідко не міг єм зрозуміти. Мал єм може 10-12 років, а Бабі было 80, тай скоро потім вмерли. Тепер можу лем гірко жалувати, же в памяти остало мі недуже з того бабиного запасу слів. Не забуду, як в бесіді з нима почул єм дивне для мене выражыня «чотырдесят». Што то такє, зьвідал єм ся зараз, тай мі одповіли, же колиси так «вчыли в школі». Але што то значит? – и ту почул єм «сорок». «Десят» в тім «чотырдесят» то спокійні мож было зрозуміти и без помочы, а коли понял єм, же «чотырі» то «штырі», то и самому вышло мі же разом буде «сорок». Баба вродили ся юж по шкільній реформі в Австриї, котра зачала в 1871 році, а завершыла в 1874. Од того часу діти мали обовязок ходити «на науку», што започаткувало в цісарстві выходжыня з анальфабетизму. Старшы люде, роджены по ті даті, якых єм стрічал, знали юж писати и чытати. Цікаве, же од того часу нашы Баба бесідували юж лем сорок. Думам, же треба ту підкреслити вагу той шкільной реформы, котра выпереджала тот процес в Європі, тай узнати єй за інновацийну.

Но то крачайме дале. Додам лем, же вжываны были и іншы формы того слова, якы повставали на його основі, бо почути мож было м.ін. слово «крокувати». То крокуйме... Буде то продовжыня розваг на тему нашой бесіды в Хиляковім «Шыбеничнім версі». Даколи верну ищы до іншых його творів, м.ін. до його «Лемківского весіля». Буде то змога порівнати го з пізніщыма записами того обряду, який знаме з Лемковины. Цікавы сут тіж гумореcкы з іх жывом бесідом, до якой, на жаль, додавал Автор свою «літературну мову», што загалом выходило зо шкодом для художньой вартости його творів. Зачну як раз од такого прикладу, єст іх моц в романі, але не буду ту іх шырше приводил. На сторінках 169-179 той книгы маме дуже высловів такых як: «під тіньом тріох лип» ци «на його голові легкий сивий капелюх». Як ся така мова и лексика має до «літературной»: «(...) его физіономія вид весьма нелепий (...)», або ищы: «(...) така безвзглядная издЂлка над ним привела кровь его в волненіе (...)»; «На устах торговщика хитрая улибка.»; «(...) войт же станул в тупік». Не маме ту сумнівів, же лемківска бесіда в романі буде зрозуміла для каждого, а як розчытат ся «простий Руснак» в тых штыріох прикладах тогочасного язичыя, котре тепер мож бы назвати «суржыком», якого в Украіні вжывают люде, котры не бесідуют правильно ани по-украіньскы, ани по-російскы. Колиси был то такий собі «міш-маш», але тепер є він дуже гірший, бо ужывают го в вільній Украіні, яка воює з москалями. Треба бы юж обов'язково перейти на рідну мову! Такы слова як: «безвзглядна изделка» (издЂлка) замінил єм ту старе «Ѣ» на нове «е», котре часом мож было чытати тіж як «і»; «волненіе», «торговщик», «тупік», сут взяты з чысто російского мовного запасу. То за такы «додаткы», вкладены в нашу бесіду, о чім єм юж споминал скорше в іншых статтях, узнали колиси москале Хиляка за «русского писателя». Він был руский, але наш, но може кус «русофільский». Лемкови треба бы было тлумачыти іх значіня, бо інакше не розуміл бы іх. Нашы краяне были злегка ослуханы з церковным старославянскым языком, але в нім барз рідко трафляли ся слова з жывой російской мовы, а тым більше літературной. А так при оказиї, «a propos", ци люде колиси розуміли, а и гнеска тіж старославянскы тексти? Мі, греко-католикови, не перешкаджат заздріти часом до православной церкви не лем зато, же моя в Конечні перешла на православіє по акциї «W». Яко фільольоґ «лизнул» єм кус церковних текстів, але мушу міцно натискати на памят, жебы зрозуміти чытану на службі євангелию.

Пробую не одходити од головной темы, хоц місцями треба «скрутити» в бік тай зас вертати до жывого лемківского языка в романі *Шыбеничний верх*. Чул єм, же вказал ся новий переклад того тексту на нашу бесіду, але-м ишы го не чытал. Трафил єм на деякы відгукы відносно того факту, якы кус ня стримуют. Мам тот мій брак очытаня на увазі. Дос давно познал єм зато переклад на літературну мову, а зробил то Юліан Тарнович. До нього мам єдну заувагу, же затерла ся в нім наша бесіда. Ту знов конкретно крачаме в сторону «простонародной мовы» Хиляка. Не была она єднородна в записі, тай думам, же письменник кєрувал ся засадом, яку и мы знаме - пишеме так, як бесідуєме. До якых хыб то приводит не буду поясьнял. Як додаме до того, же орієнтувал ся тіж якоси на російску орфографію, то маме акурат такі собі ефект. Треба тіж брати під увагу, же не было толди «лемківской орфоепії». Хилякове писаня є єнаковож тримане «в ризах», бо раз приняту норму письменник заховує переконливо. Можна мати сумнівы, чом раз вписує букву «ы», а кус дале буде «и». Може то быти так, як повідат мій сын, же він не чує, де на певно має быти «ы», а де «и». О нашых капелюхах Автор написал, же были «широкы чорны», але нпр. в «ворожила» стоїт юж «и». Може знал, же в російскі орфографії по «ж» не пишеме «ы»? То лем такі мій домысел, якого не можна потвердити. Знал тіж кус Хиляк, як думам, и украіньский правопис, бо трафляют ся му формы, котры лем так можна пояснити: «Чтожь люди обо мнѣ плетуть?» Ціле тото речення підходит під нього. Але в наступнім заскакує нас єдно слово: «Но якій хосен будетъ?». Коли бы не тото остатнє, то тіж было бы по-нашому.

eprasa.pl 9832f0fc58

ОГОЛОШЕННЯ

XLIX ФЕСТИВАЛЬ УКРАЇНСЬКИХ ДИТЯЧИХ АНСАМБЛІВ КОШАЛІН 2024

відбудеться **15-16 червня 2024 року** (субота, неділя) в Балтійському Драматичному Театрі у Кошаліні вул. Театральна Площа 1 (Plac Teatralny 1)

Зголошення про участь ансамблів просимо пересилати листом **до 15 травня** ц.р. на адресу:
Związek Ukraińców w Polsce, Zarząd Oddziału w Koszalinie
ul. J. Piłsudskiego 6/1, 75-500 Koszalin
тел.: 94 /342-64-70, 884-994-009
zup_koszalin@wp.pl
Заохочуємо до участі всі ансамблі, особливо кабаре та інструментальні групи!
БЕЗ КАЗОК!
У заяві слід подати:
- назву ансамблю
- місцевість
- ім'я та прізвище керівника, а також його електронну адресу і номер телефону
- тему, заголовок, час тривання програми, рід виступів (субота – не довше 15 хв.; неділя –10 хв.)
- кількість виконавців та опікунів (1 на 15 дітей)
- кількість мікрофонів тощо.

Управа відділу ОУП у Кошаліні

Zadanie dofinansowano ze środków Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji
Zadanie publiczne jest współfinansowane ze środków Gminy Miasta Koszalina
Zadanie publiczne jest współfinansowane z budżetu Województwa Zachodniopomorskiego
Zadanie dofinansowano ze środków Budżetu Państwa (Działalność zmierzająca do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości ukraińskiej . * Dziecięce Festiwale i Konkursy)

XXII Загальнопольський конкурс малюнків «Рідні землі дідусів моїми очима»

Праці просимо виконати у форматі А3.
Просимо, не кладіть на малюнки пластилін та гострі елементи, які можуть знищити дитячі праці в транспорті.
Братимуться до уваги тільки індивідуальні праці.
Позаду праці треба подати:
- ім'я і прізвище дитини,
- вік автора, клас і школу,
- адресу і номер телефону.

Професійне журі оцінюватиме праці у категоріях виконавців:
1) діти дошкільного віку (до 6 років);
2) школярі 7-9 років (початкова школа);
3) школярі 10-12 років;
4) школярі 13-15 років.
Найкращі праці будуть нагороджені та експоновані під час 49-го Фестивалю українських дитячих ансамблів – **КОШАЛІН 2024** 15-16 червня 2024 року (субота-неділя)
Праць не повертаємо!
Праці просимо надсилати **до 15 травня 2024 року** на адресу:
Związek Ukraińców w Polsce
Zarząd Oddziału w Koszalinie
ul. J. Piłsudskiego 6/1, 75-500 Koszalin
тел.: 94 342-64-70, 884-994-009
zup_koszalin@wp.pl

Управа відділу ОУП у Кошаліні

Zjednoczenie Łemków uruchamia bezpośrednią pomoc dla osób uciekających przed wojną.
Konto do wpłat na pomoc:
09 1240 5110 1111 0011 1189 0340

Тепер приведу ряд выражень без сумніву нашых и пошырених по цілій Лемковині. Хто не зна звороту: «Гарде, вера Боже!» Кус може зато, же Лемкы дос часто ся божыли, тай зато чути было выкликы: «Дай Боже!», «Боже заплат!» и іншы, якых ужывали неначе забывали о важні заповіди Божі, котра акурат повідат, жебы того не робити. Може занадто часто звертали ся повсякденно до Всевышнього, але преціж «В Бозі надія», тай треба ся на Нього покладати. Дале підут такы словесны фразы, якы трафляют ся в штоденній бесіді: «(...) откаль мене знате?»; «От нанашка, от няня гунька, (...)»; «Правду мате, вуйку!» Чуєме ту просте запитаня, конкретну інформацию ци ищы потверджіня того, што бесідуют уйко. Маме ту нашу форму «двоїня» до осіб з родины, што переходило тіж обовязково на старшых люди. Николи не звернул єм ся до сусідкы, сусіда ци ґазды без займенника «вы», котрий вказувал на шану для даной особы. Не значыт то, же не мож было зажартувати зо старшого: «Вам ся удаст одгадати, як сліпой курці зерно найти.» (с. 195). И делікатні, и злегка дотепні, але так жебы не вразити когоси. В тім дусі можна прикликати и фразу: «Дайте жменю бобу.» Ани то не дуже, ани не за дорого, а при тім, несе она в собі частку характерного лемківского гумору.

До ряду популярных приповідок треба однести такы выражыня як: «На двоє баба ворожила», тай ищы: «Кто гус за яйце міняє?». Перша певно для никого не новина, зато друга вказує, же все треба осторожні думати, жебы не быти стратным. Пасує до ситуациї, коли не знаме якого результату можеме ся сподівати. Пригадує мі ся ту старе слово «черянка», котре ґаздове вжывали як ся міняли на коні. Добрі треба было в такі ситуациї обдумати справу, жебы не поміняти доброго коня на планного. Парібци фольґували собі часом в жартах, тай повідали, же «черяли ся на жены», коли двох взаімно женило ся зо своіма сестрами. Я того не выдумал лем чул, як єм был малий, а старшы хлопи сходили ся в зимі по хыжах, тай годинами бесідували, як то колиси было в нашых Бешкідах... ●

eprasa.pl 9832f0fc58

Всепольський конкурс малюнків

Запрошуємо дошкільнят та учнів початкових шкіл до участі в конкурсі малюнків, присвяченому темі:

Я ЖИВУ У ПОЛЬЩІ І Я МАЛИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПАТРІОТ

Професійне журі оцінюватиме праці у вікових категоріях:
- дошкільнята,
- школярі початкової школи I-III кл,
- школярі початкової школи IV-VI,
- школярі початкової школи VII-VIII.

Малюнки можна виконати в довільній художній техніці лише у форматі А-3. Братимуться до уваги тільки індивідуальні роботи, виконані самостійно учасниками конкурсу та які мають заповнену метричку.
Малюнки передаємо у паперовій формі, на зворотному боці належить подати дані згідно з інформаційною картою (метричкою):
✓ ім'я і прізвище автора малюнка,
✓ клас і адресу школи,
✓ номер телефону та електронну адресу вчителів або батьків, які підготували дітей до конкурсу.

На основі поданих художніх творів журі визначить переможців конкурсу. Результати конкурсу будуть проголошені на шкільному сайті www.lesiabart.pl, а також у тижневику «Наше слово».
Конкурсні роботи просимо надсилати до 22 квітня 2024 р. на адресу:
Szkoła Podstawowa nr 8 im. Łesi Ukrainki
z Ukraińskim Językiem Nauczania w Bartoszycach
ul. Leśna 1, 11-200 Bartoszyce
Додаткова інформація за тел. 609 423 260, 605 303 206 та на вебсайті www. lesiabart.pl. Там знаходиться готовий приклад метрички, яку заповнюємо та наліплюємо на зворотному боці малюнка (informacyjna karta do rysunku).
Участь у конкурсі є одночасно згодою на: обробку персональних даних учасників, публікацію малюнків переможців у пресі та на вебсайті школи.

Від імені організаторів:
Початкової школи №8 ім. Лесі Українки
з українською мовою навчання в Бартошицях,
Товариства «Калина» та ОУП,
координаторки конкурсу:
Любомира Тхір, Данута Глушко

Шановні батьки, вчителі та друзі Комплексу загальноосвітніх шкіл №2 ім. Маркіяна Шашкевича в Перемишлі

Розраховуючи доходи за 2023 рік, кожен з Вас може передати 1,5% податку на громадські організації.
Щоб підтримати нашу школу, будь ласка, заповніть форму PIT і вкажіть:

номер KRS: 0000207472
cel szczegółowy ZSO2-00890

Перерахування 1,5% податку жодним чином не обтяжує платника податків.
Ми розраховуємо на вашу доброзичливість!
Гарантуємо, що отримані кошти будуть повністю використані на потреби дітей і школи.
Дякуємо Вам!

1,5% на українську школу в Бартошицях

Звертаємося з великим проханням до людей доброї волі, для яких небайдужий розвиток українського шкільництва у Польщі, перерахувати 1,5% прибуткового податку за 2023 р.

Ваша допомога необхідна для реалізації навчально-виховних завдань української школи в Бартошицях та заходів, які служать розвиткові української ідентичності. То завдяки Вам наші художні гурти можуть брати участь, між іншим, у дитячих фестивалях у Кошаліні та Ельблонзі, культурних оглядах в Ольштині, Кентшині, щоб популяризувати нашу культуру.
Ми вдячні ВАМ за дотеперішню підтримку!

При поданні декларації у податкову в пункті щодо перерахування півтора відсотка введіть дані:

Stowarzyszenie «Kałyna»
KRS: 0000208516

Любомира Тхір,
директорка Початкової школи №8 ім. Лесі Українки
з українською мовою навчання в Бартошицях,
управа Товариства «Калина»

Розраховуючи річну податкову декларацію PIT-37, перекажіть, будь ласка, 1,5% податку на статутну діяльність товариства «Майстерня».

1,5% – це частина ваших податків, яка не йде до державного бюджету, а спрямована для вибраної громадської організації.

Ви можете вибрати, якій саме організації їх переказати. На що підуть ваші 1,5%:
✓ великий щорічний концерт до Дня Незалежності України,
✓ літній табір для діток-біженців «Майстернята»,
✓ організацію інтеграційних заходів для української спільноти в місті Кошалін.

Jak co roku zachęcamy do przekazania 1,5% Twojego podatku na nasze stowarzyszenie. Dzięki Wam możemy organizować nasz koncert! WAŻNE! Pamiętajcie wpisać CEL SZCZEGÓŁOWY oraz KRS.

УВАГА! При вписанні KRS громадської організації 727903, ОБОВ'ЯЗКОВО треба вписати ціль: RAZEM KOSZALIN, тоді ваші 1,5% потраплять саме на офіційний рахунок товариства «Майстерня». Дякуємо!

eprasa.pl 9832f0fc58

Ельблонзький відділ
Об'єднання українців у Польщі запрошує на

56-й Дитячий фестиваль української культури,

який відбудеться 18-19 травня 2024 р.
в залі театру ім. Александра Севрука в Ельблонзі
(вул. Театральна 11).
Заявки про участь дітей слід надсилати
до 20.04.2024 р. електронною поштою –
mirek.prytula@wp.pl
У заяві слід подати кількість дітей та прізвище вихователя, а також свій e-mail та номер телефону.
Час виступу кожної групи – не більше 10-15 хв.
Кількість виконавців та опікунів – 1 на 15 дітей.
Організатори залишають за собою право до скорочення програми.
Організатори забезпечують нічліг і харчування. Приїзд – за власний кошт.
Додаткова інформація за номером телефону:
602-644-779 (Іванка Шмигельська)
605-295-005 (Мирослав Притула)

Організатори

Товариство «Вербицька Земля» запрошує охочих на спільний виїзд до Вербиці – вшанування 77-ї річниці акції «Вісла».

6 липня 2024 року на місці зруйнованої церкви об 11:00 відбудеться Служба Божа, потім перейдемо на цвинтар, щоб відправити панахиду за всіх селян, які там спочивають і які загинули в жахливому XX ст., а також за всіх, хто боровся в минулому за волю України, і тих, хто в цій війні віддав своє життя. Після урочистостей буде спільна зустріч з односельчанами з України і Польщі.

5.07.2024 (п'ятниця) – виїзд вранці автобусом з Пєнєнжна, нічліг в готелі «Ксав'єр» в Любичі-Королівській.
6.07.2024 (субота) – сніданок, врочиста Служба Божа, панахида і зустріч, приїзд до готелю.
7.07.2024 (неділя) – сніданок, Служба Божа в церкві св. Миколая в Гребенному, повернення.
Якщо не збереться група охочих з 30 осіб, тоді виїзд буде індивідуальний.
Кошт екскурсії – 800 зл (дорога, 2 нічліги зі сніданками, почастунок).
Запис і інформація у Марії Білас +48 500 289 866
і Данути Кіх-Заторської +48 696 516 134.

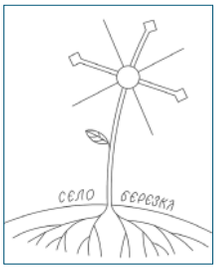

Вшанування жертв із с. Березка біля Бірчі

Спілка українців «Пам'ять і спадщина» (колись: «Спілка українців політв'язнів і репресованих у Польщі») звертається до колишніх мешканців села Березка біля Бірчі та їхніх нащадків, а також до усіх, кому небайдужа справа збереження нашої історичної пам'яті, з закликом про допомогу в гідному вшануванні цивільних жертв подій, які відбулися 11 квітня 1945 р. Тоді від рук польського підпілля загинуло понад 180 осіб. Тільки деякі з них мають гідне місце поховання на території колишнього греко-католицького кладовища. Більшість спочиває в безіменних братських могилах. Нещодавно, завдяки старанням Перемисько-Варшавської греко-католицької архієпархії за підтримки і сприяння нашої спілки, цей роками занедбаний цвинтар повернуто Церкві.
Через рік відзначатимемо 80-ті роковини згаданого вище злочину. Наша спілка почала роботу з облаштування території, проте не маємо достатньо коштів для побудови огорожі та гідного пам'ятника, тому звертаємося до вас з проханням про підтримку.
Жертводавців просимо надсилати кошти на рахунок:
Stowarzyszenie Ukraińców Więźniów Politycznych i Represjonowanych w Polsce, ul. Kościuszki 5, 37-700 Przemyśl
Nr konta: **02 1240 2568 1111 0011 3268 7730** **Призначення платежу (Tytułem): Berezka**
Для отримання додаткової інформації можна звертатися за електронною адресою: supirp.stow@gmail.com, тел.: +48 509 986 270 (Степан Боднар), +48 601 873 447 (Олександр Стець) або традиційним листом за адресою: PAMIS, ul. T. Kościuszki 5, 37-700 Przemyśl.

Наше Слово **Adres:** Redakcja "Nasze Słowo", ul. Kościeliska 7, 03-614 Warszawa, tel.: **biuro redakcji** – tel./fax 22 677-88-10, +48 510-162-854, redaktor naczelny – 22 677-88-11, sekretarz redakcji – 22 677-84-46, redakcja – 22 677-84-45. **E-mail:** redakcja@nasze-slowo.pl, prenumerata@nasze-slowo.pl, ogłoszenia@nasze-slowo.pl Internet: www.nasze-slowo.pl **Kolegium Redakcyjne:** Piotr Tyma, Paweł Łoza, Tetiana Daniuczenko, Anastazja Krawczuk. **Zespół redakcyjny: zastępca redaktora naczelnego** – Paweł Łoza, **sekretarz** – Tetiana Daniuczenko, **redaktorzy** – Igor Szczerba (Warszawa), Anna Winnicka (Koszalin), Grzegorz Spodarek (Kętrzyn), Katarzyna Komar-Macyńska (Przemyśl), redaktor stylistyczny – Anna Russu, redaktor techniczny – Olga Michaluk, **biuro redakcji** – Katarzyna Stepan. **Współpracownicy:** Anastazja Krawczuk (Warszawa), Stefan Migus (Olsztyn), Piotr Andrusieczko (Kijów), Ludmiła Łabowicz (Białystok), Olena Humeniuk (Kijów), Adam Wiewiórka (Legnica), Daryna Popil (Warszawa), Władysław Graban (Krynica Zdrój), Piotr Wirchniański (Gładyszów).
Wydawca: Związek Ukraińców w Polsce, ul. Kościeliska 7 03-614 Warszawa, tel.: 22 679-96-77 (sekretariat), E-mail: sekretariat@ukraincy.org.pl, biuro@ukraincy.org.pl Internet: http://ukraincy.org.pl **Fotoskład:** Redakcja „Nasze Słowo" **Druk:** Drukarnia „Efekt". Nakład 2000 egz. Pismo dofinansowano ze środków budżetu państwa Związek Ukraińców w Polsce, ul. Kościeliska 7, 03-614 Warszawa.
Konto bankowe dla wpłat w PLN: 47 1160 2202 0000 0000 5515 6292
Konto bankowe dla wpłat w EURO, CAD: IBAN: PL47 1160 2202 0000 0000 5515 6292 BIC/S.W.I.F.T.: BIGBPLPWXXX Bank Millennium S.A., ul. S. Żaryna 2a, 02-593 Warszawa,
Konto bankowe dla wpłat tylko w USD: IBAN: PL20 1160 2202 0000 0000 5515 6196 BIC/S.W.I.F.T.: BIGBPLPWXXX Bank Millennium S.A., ul. S. Żaryna 2a, 02-593 Warszawa.

Poglądy autorów publikacji nie zawsze są zbieżne z poglądami redakcji. Za wiarygodność faktów odpowiadają autorzy. Redakcja nie zwraca tekstów nie zamówionych oraz zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania i zmiany tytułów. Koresponduje z czytelnikami tylko na łamach tygodnika. Rozpowszechnianie materiałów z „Naszego Słowa" wyłącznie za zgodą redakcji. Za treść ogłoszeń i reklam redakcja nie ponosi odpowiedzialności.

„Nasze Słowo" dostępne jest w oddziałach Poczty Polskiej, w wybranych EMPiK-ach oraz w wydaniu internetowym www.eprasa.pl/news/nasze-slowo.

Publikacje wyrażają jedynie poglądy autora/ów i nie mogą być utożsamiane z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Статті виражають точку зору авторів і не можуть уособлювати офіційну позицію Міністра внутрішніх справ та адміністрації.

eprasa.pl 9832f0fc58

Змінюємося завдяки Вам, змінюємося для Вас!

ПЕРЕДАЙ 1,5% СВОГО ПОДАТКУ НА ВІДБУДОВУ НАРОДНОГО ДОМУ

KRS: **0000564708**

cel szczegółowy: **Narodnyj Dim**

1,5%

Przekaż 1,5 % na rzecz dzieci

ze szkół w Białym Borze

oraz punktów nauczania

Передайте 1,5% дітям зі шкіл

у Білому Борі

та навчальних пунктів

KRS nr 0000138192 KIWANIS

1,5%

PODATEK DOCHODOWY

Wspieraj dzieci - przekaż podatek!

Związek Ukraińców w Polsce

KIWANIS INTERNATIONAL — SERVING THE CHILDREN OF THE WORLD

więcej informacji: www.liceum-bialybor.pl · www.sp2bbor.eu

eprasa.pl 9832f0fc58